

Dia Internacional de les Dones

Palau de Pedralbes
5 de març de 2006

© Generalitat de Catalunya
Institut Català de les Dones

EDITA: Institut Català de les Dones
1a EDICIÓ: Barcelona, març 2007
TIRATGE: 5.000 exemplars
DISSENY: Azuanco S.L.
IMPRESSIÓ: Altés arts gràfiques, s.l.
ISBN 978-84-393-7387-2
D.L.:

 Generalitat de Catalunya
Institut Català de les Dones

SUMARI

Presentació Josep Bargalló Valls
conseller primer de la Generalitat de Catalunya / 7

Intervenció Marta Selva Masoliver
presidenta de l'Institut Català de les Dones / 11

Conferència Elizabeth Russell
doctora en filosofia i professora de filologia / 17

LA COMMEMORACIÓ del Dia Internacional de les Dones té cada any uns trets reivindicatius comuns, perquè queda un llarg camí per aconseguir la plena visibilitat de la dona en tots els terrenys. Però té, aquest 2006, un tret singular. Enguany és el de la Llei dels drets de les dones per a l'eradicació de la violència masclista. Una eradicació de la violència masclista que és un ferm propòsit del Govern. És una llei que el Govern espera aprovar, en la fase d'esborrany d'avantprojecte, aquest mes de maig; un esborrany elaborat amb un procés participatiu obert a les entitats de dones del país, representades en el Consell Nacional de Dones, i a altres associacions i agents socials, com entitats municipalistes, sindicats... Per primer cop, s'han consultat més de 2.000 entitats de la societat civil.

De les nombroses aportacions sorgides durant el procés participatiu, i que demostren que l'eradicació de la violència masclista és sentida com una necessitat, n'han sortit un seguit de propostes, acoïdes per al seu estudi. Unes propostes que encara comprometen més el Govern en la llei. L'eradicació de la violència masclista és, com he dit i com vull insistir, un compromís del Govern.

I diem violència masclista, i no altres termes, perquè masclisme és el concepte que defineix millor, en la nostra opinió, un sistema social. Un sistema que justifica el domini i l'abús de poder, i que vulnera drets humans i llibertats. Per tant, aquest Govern catalanista, d'esquerres i transversal en les polítiques de dones, està compromès totalment en la lluita contra el masclisme violent.

Un masclisme que, malauradament, s'adapta als temps i les circumstàncies i que adopta formes poc conegudes, formes que la llei, en fase d'esborrany, torno a dir, detalla a fons, en un esforç de no deixar espais d'indefensió. A més, també és exhaustiva en la definició de tots els àmbits on es produeix violència. Estem fent, doncs, una llei avançada i valenta, que vol trencar la invisibilització i la discriminació que han patit les dones. Una llei que s'ha elaborat sota els tres principis d'integralitat, transversalitat i responsabilitat, tres principis bàsics, les tres divises, segurament, de les polítiques de dones del Govern de Catalunya.

Encara hi hauríem d'afegir un quart principi, també central per al nostre Govern, el d'obligatorietat de tots els poders públics implicats. A més, entre molts altres exemples, la llei, en el títol III de l'esborrany, diu que l'Administració pública ha de ser la responsable de fixar quins serveis s'han de crear per assistir i protegir les dones. O podria citar també el títol IV, que esmenta els instruments d'abordament integral de la violència masclista, entre els quals hi

ha l'Institut Català de les Dones, els programes o acords entre institucions, protocols, etc.

Tanmateix, tot i la importància cabdal d'aquest tema, no em voldria centrar en la llei. Una llei que, a més, no és un punt final, sinó un punt de partida, que ha de completar-se amb les pràctiques de tots els àmbits implicats en la qüestió. I una llei que forma part d'un gran marc d'acció de govern, del qual l'element principal és el pla d'acció i desenvolupament de polítiques de dones 2005-2007. Un pla que despleguen de manera coordinada tots els departaments del Govern. Tots.

L'aplicació del pla, és a dir, tota l'acció del Govern pel que fa a polítiques de dones, suposa introduir la perspectiva de gènere i desenvolupar accions positives en totes les polítiques del Govern. Volem que les actuacions de tots els departaments incorporin la realitat diversa de dones i homes de Catalunya.

Deia al principi que aquest Dia Internacional de les Dones té sempre uns trets comuns, de reivindicació i celebració, i algun tret propi, que el fa singular i diferent de qualsevol altre dia internacional. La voluntat d'aquest Govern, doncs, és tan senzilla i alhora tan complexa perquè, quan ens vegem aquí l'any vinent, hi hagi més coses per celebrar i menys per reivindicar, i el tret singular d'aleshores sigui sempre tan positiu com el que ens ha portat aquí aquest any. El cert és que pensem que, a poc a poc, però amb tossuderia, ho estem aconseguint.

Gràcies, i que entre totes i tots puguem eradicar la violència masclista.

Josep Bargalló Valls
Conseller Primer de la Generalitat de Catalunya

MOLT HONORABLE SENYOR PRESIDENT, Honorable Conseller primer, delegades i delegats del Govern, honorables conselleres i consellers, il·lustres diputades i diputats, i altres autoritats, amigues i amics,

Gràcies per ser avui aquí amb nosaltres participant en la celebració d'aquest 8 de març de 2006.

Voldria revisar, de manera breu, a dos anys vista, el sentit renovat que té per a nosaltres estar a l'Institut Català de les Dones, impulsant i coordinant les polítiques de dones des del Govern de la Generalitat.

La tasca que se'ns va encomanar ha estat guiada per la voluntat que aquesta responsabilitat ens faci avançar de manera coral amb les altres persones que comparteixen i tenen assignades responsabilitats institucionals al nostre Govern. Això vol dir reconèixer conjuntament l'experiència diferenciada de ser dona i home, i, per tant, aprofundir en el compromís de tirar endavant iniciatives que tinguin en compte aquesta realitat. Sexuar la política no és ni s'ha d'entendre com una operació supèrflua o prescindible, sinó com una gran riquesa que farà de Catalunya un país amb més benestar.

Aquesta perspectiva, aquesta manera diferent de considerar la política, genera noves implicacions i es

tradueix ja en una progressiva consecució d'un veritable treball conjunt de dones i homes, una nova manera d'entendre la responsabilitat compartida que es deriva del procés d'anar minvant els desequilibris de la vida, tant pública com privada, tot superant el concepte dualista configurat per la visió patriarcal del món. Les transformacions que estem tirant endavant han de ser capaces de posar en joc les diferents experiències, habilitats i competències de la ciutadania, han d'involucrar tant les dones com els homes en la construcció de la societat, mentre resollem problemes quotidians i preparem, alhora, el futur. La societat, per desenvolupar-se, depèn de la utilització de tots els seus recursos humans, i tant els homes com les dones hem de participar-hi per poder fer front, conjuntament i en col·laboració, a les diferents necessitats i expectatives que planteja el nostre país.

Fer efectiu cadascun dels objectius i les mesures del Pla d'acció i desenvolupament de les polítiques de dones, així com tirar endavant les iniciatives legislatives –ja iniciades en l'esborrany de la Llei dels drets de les dones per a l'eradicació de la violència masclista i la futura llei de polítiques de les dones que ens proposem en aquest mandat– comporta tot un procés polític i tècnic, implica noves maneres d'idear i d'enfocar les polítiques, canvis també en la cultura organitzativa i institucional, que han d'assentar noves formes d'actuar per afavorir les transformacions que necessiten les estructures socials per fer efectiva l'autonomia de les dones.

La nostra tasca consisteix, doncs, a teixir amb totes les instàncies del Govern metodologies i instruments que ens permetin, en l'àmbit de les polítiques públiques, acompanyar els canvis en els sistemes d'anàlisi i de decisió, de manera que cadascun dels actors i actores participi creativament en l'aplicació integral de la perspectiva de gènere i que, a més, ho dugui a la pràctica. Es tracta de pensar el país i tirar endavant iniciatives a partir de l'existència del reconeixement divers de dones i homes i de les relacions que entre ambdós s'estableixen, i això només pot ser efectiu amb una perspectiva i un treball transversal que necessita la confiança mútua i una coordinació revitalitzada i funcional.

És important l'aplicació transversal d'aquesta perspectiva en la definició i la implementació de les polítiques públiques perquè contribueix a:

Acabar amb la tirania del suposat neutre universal, que no té en compte la composició real del món. Adoptar la perspectiva de gènere és garantia d'eficàcia i eficiència de les polítiques públiques encaminades a un desenvolupament sostenible per a homes i dones.

Donar valor a les aportacions que secularment han fet les dones en la construcció, el manteniment i la transformació de la societat. Aquesta participació ha estat i és realitzada des del lloc diferencial que ens atorga el fet d'haver estat les principals responsables de la cura de la vida i agents actius de la cohesió social. Possibilitar els contextos que permetin

que el bagatge i la feina feta per les dones i els grups i entitats de dones reverteixin en l'acció de govern, es converteix en un objectiu fonamental de les decisions polítiques. La participació, doncs, repensada no des de la instrumentalització, sinó des del reconeixement dels sabers de les dones, representa un camí en la validació dels sabers femenins.

Situar les persones en el nucli de la presa de decisions i contribuir a subratllar la necessitat de fonamentar i avaluar qualsevol política aïllada o general d'acord amb el seu impacte sobre la situació de les dones i els homes amb les seves particularitats, competències i decisions. Això comporta la creació de noves eines d'anàlisi per poder contrastar els efectes de les decisions polítiques sobre la vida de la ciutadania.

Involucrar tant dones com homes en els canvis necessaris per millorar la societat. Reconèixer la responsabilitat compartida d'ambdós sexes en l'eliminació dels desequilibris existents fa evident la importància d'aprofitar l'experiència femenina i masculina en la construcció d'un món més just i vivible.

Tenir en compte la diversitat entre els grups humans partint de la base que les dones i els homes no són subjectes abstractes, i deixant espai a les identitats específiques relacionades amb l'ètnia, la religió, l'edat, l'orientació sexual i l'estat de salut, o bé una combinació de tots. La implementació de la perspectiva de gènere ens revela que el problema no és la diferència, sinó el fet que aquesta sigui utilit-

zada de manera comparativa i jerarquitzada a partir d'una norma arquetípica i androcèntrica.

En definitiva, la finalitat que perseguim no és altra que millorar per avançar en el concepte de ciutadania d'homes i dones, situant en el centre també el valor de l'experiència femenina des del convenciment que calen canvis profunds en l'organització de la societat i que no n'hi ha prou amb la garantia legal de la igualtat d'oportunitats.

Malgrat tot, aquesta forma d'entendre i d'exercir la política no està exempta de dificultats, sobretot quan els reptes que tenim sobre la taula requereixen una nova cultura organitzativa, nous enfocaments i eines i tècniques que estiguin en sintonia amb els reptes d'una societat complexa com la que vivim.

El fet que en l'acció de govern sigui perceptible aquesta nova mirada replanteja i amplia el disseny de les polítiques públiques, posa en circulació nous debats i proposa reptes que exigeixen coratge intel·lectual i estratègic en els quals la mediació es converteix sovint en una eina imprescindible.

Cal tenir present que aquest treball, hereu del pensament feminista, incorpora canvis que necessiten pedagogia i no sempre permeten una implementació ràpida i lineal.

Només la consciència de la capacitat transformadora que comporten els nous paradigmes farà possible assumir altres maneres de veure el món. I aquest camí implica, molts cops, trencar amb els models preestablerts i actuar sense modèstia per

construir-ne uns altres de més atents a la complexitat en sintonia amb la nostra ambició de llibertat i en concordança amb el projecte col·lectiu d'aquest Govern catalanista i d'esquerres.

Marta Selva Masoliver

Presidenta de l'Institut Català de les Dones

SOMNIS D'UTOPIES

Molt Honorable Conseller primer de la Generalitat, Josep Bargalló; Honorables conselleres i consellers; Senyora Presidenta de l'Institut Català de les Dones, Marta Selva; amigues i amics.

He viatjat durant moltíssims anys a través de molts somnis, travessant moltes fronteres i mars per arribar avui aquí, en aquesta sala. He tastat el gust i el sabor de diferents idiomes i he estat privilegiada, sempre privilegiada, perquè he pogut aprendre de tantes cultures i conèixer tantes terres on la gent m'ha donat la benvinguda de tot cor i amb els braços oberts. Dono les gràcies aquí a tots i a totes en la meua llengua adoptada, la qual no amaga la meua llengua materna. Si parlo en anglès, tinc accent escocès. Si parlo en català, espero que es notin, almenys una miqueta, els meus vincles emocionals amb Tarragona.

El títol de la meua conferència és *Somnis d'utopies*, i em podeu dir que ni els somnis ni les utopies es converteixen en realitat, és a dir, de què ens serveix passar el temps pensant en allò que pertany al desig o a la ficció? El cas seria diferent si el

tema fos els malsons i les distopies (antiutopies)... no cal mirar massa lluny, la nostra realitat n'està plena d'exemples.

Què seria una utopia per a una dona? Què volen les dones? L'any 1995 el Centre de Comunicacions de la Dona va dur a terme a la Gran Bretanya un estudi a gran escala. Un total de quatre milions de targetons i formularis van ser distribuïts a grups de dones, sindicats, organitzacions religioses, botigues i bancs, amb una pregunta ben senzilla: "Què vol vostè?" Deu mil dones van contestar i aquestes respostes es van fer públiques durant la 4a Conferència Mundial de les Dones que va tenir lloc a Beijing. Jo no vaig poder assistir-hi, però sé que moltes de vosaltres que avui sou aquí vau tenir aquesta possibilitat. Les respostes que les dones van enviar van ser molt diverses i anaven des de les més serioses fins a les que podríem anomenar somnis utòpics. Aquí us presento algunes de les respostes:¹

Aire pur per respirar. Cares somrients al carrer. Que el mar sigui prou net per poder nedar-hi. Respecte per la terra. Un món net i feliç on la meua filla pugui créixer. Amor global. Ah! (quin somni més bonic). Sarah, de Kent.

Píndoles contraceptives per a homes. Tina, de Londres.

La llibertat de gaudir de la pornografia sense que les feministes em diguin antifeminista, perquè no ho sóc. Que s'acabi la guerra, una millor educació, llibertat de paraula, legalització de les drogues, la desaparició de la

censura, tolerància entre les persones, el final de l'obsessió per la mida i l'edat, el racisme i tots els altres "ismes", que s'acabi amb el fenomen de la gent sense sostre, que s'acabi la fam, que s'acabi la pobresa, una societat més equitativa, millors condicions de treball per a la gent, felicitat, més espais verds, millor transport públic, més cèntims, menys pol·lució, un millor Servei de Salut Nacional, un sistema judicial millor i més humà, llibertat d'orientació sexual, el dret a ser el que una vol ser i allà on vol ser-ho. Rosanne, de Londres.

Alliberar-nos del que la societat espera. M'agradaria estar casada durant sis mesos l'any i estar sola els altres sis! M'agradaria que els homes fossin més forts del que semblen ser avui en dia. J.T., de Coventry.

No vull igualtat. Vull que les dones substueixin els homes en totes les posicions de poder en el món, i una prohibició total de les armes i de la producció de material bèl·lic a tot el món. Aquesta és l'única manera d'obtenir la pau i salvar el planeta. Louise, de Londres.

Treball comunitari obligatori per a tots i totes nosaltres. T.T.B de Londres.

Igualtat, paga justa i que els homes tinguin criatures i menstruacions. Marian, de Sutton Coldfield.

La varietat de respostes és tan gran com la varietat d'utopies que les dones (i els homes) han escrit al llarg de la història. Quantes i quants de nosaltres s'identificarien amb *totes* aquestes demandes? Com escriu Margaret Atwood en *El cuento de la criada* –deu ser una de les distopies més influents mai escrites–, "Millor mai no vol dir millor per a tothom [...] Sempre vol dir pitjor per a algunes persones".²

La utopia mai no pot acomplir els desitjos de tothom sempre hi haurà gent dissident, ciutadanes i ciutadans que no volen fer el que se'ls diu que facin. Cal fer front a una realitat, l'escriptora d'utopies és (d'alguna manera) una dèspota! Quan s'asseu a planificar la seva societat perfecta pren totes les decisions i fa totes les lleis, estableix quines ideologies polítiques s'han de seguir i també decideix què s'ha de fer amb les persones dissidents: eliminar-les, enviar-les a l'exili, canviar la seva mentalitat castigant-les, o persuadir-les perquè canviïn. No és fàcil escriure una utopia: una societat perfecta en algun altre lloc. El "Paradís" no és el mateix que la utopia encara que tenen similituds. La paraula Paradís ve de l'iranià i significa un jardí meravellós envoltat per una muralla (*pairi+daeza*), una imatge que recorda, de pas, que tots els paradisos i utopies tenen els seus límits.

Les famoses utopies escrites per homes (Plató, Thomas More, William Morris, Campanella, etc.) són molt conservadores pel que fa als temes relacionats amb les dones. En general, la crítica especialitzada en narrativa utòpica i distòpica considera que les utopies fetes per dones són més radicals perquè desconstrueixen el concepte de perfecció. La perfecció és un estat final, una situació al final del camí: del mal al bé, del bé al que és millor, del millor al que és superior i des d'allà fins a la perfecció. Les utopies realment interessants són les que es mostren a favor del canvi i del procés dinà-

mic, un viatge *cap* a la perfecció, però sense acabar d'assolir-la o de definir-la mai.

Finalment, la utopia és un viatge cap enlloc i s'ha d'entendre com l'expressió d'un desig: vull un món millor, un lloc millor per viure-hi. La distopia, en canvi, és una expressió de la por: sento por en aquest món i el futur sembla pessimista i esfereïdor. La utopia i la distopia no són sols idees racionals basades en la curiosa planificació de les ciutats, un sistema legal i penal nou, el manteniment o el control de la població. També es basen en els sentiments, en les experiències emocionals de qui escriu. La utopia té els seus orígens en el desig i la imaginació; la distopia en la por i la imaginació. Ambdues pertanyen al reialme dels somnis i els malsons. Com va escriure Walter Benjamin, "cada època, de fet, no només somnia la que la seguirà, sinó que aquest somni precipita el seu despertar."³ No va traduir Martin Luther King el seu *I have a dream* en una realitat i, per tant, en un manifest polític? Com escriu Catherine Belsey referint-se a l'obra de Freud *La interpretació dels somnis*, "l'únic desig que els propis somnis no poden satisfer és el desig de romandre adormit", per tal de seguir adormit i no despertar mai del somni.⁴

Apocalypse Now

Dues dones escriuen sobre el final de la raça humana, no tan sols com a advertència de les coses que vindran, sinó també com a expressió de les seves pròpies experiències. Ambdues trien un narrador

masculí, un home que escriu les seves memòries amb el coneixement que no hi haurà ningú en tot el món per llegir les seves paraules. Després de tot, ell és l'últim ésser humà a la terra, i no obstant això... les escriu. He decidit ajuntar aquestes dues dones en aquesta xerrada i em pregunto què es dirien l'una a l'altra. La primera és Mary Shelley, famosa per la seva obra *Frankenstein*, però no tan coneguda per la seva novel·la distòpica *The Last Man*, publicada l'any 1826, quan només tenia vint-i-vuit anys. La segona dona és Montserrat Julió, que tenia quaranta-sis anys quan en 1975 va veure publicada a Barcelona la seva primera novel·la, *Memòries d'un futur bàrbar*. Julió havia estat exiliada a Xile durant molts anys i va tornar a Barcelona per escriure la seva primera novel·la.

Certament, Mary Shelley i Montserrat Julió són a anys llum de distància l'una de l'altra. Curiosament, i malgrat les diferències, les dues novel·les estan força relacionades. Ambdues autores van decidir escriure sobre l'*últim home* com l'últim ésser viu a la terra. Fa dos anys, Fina Birulés afirmà en la seva xerrada, “no es pot inaugurar un món nou sense paraules [...]”.⁵ En silenciar els dos últims homes, en deixar-los sense paraula, ambdues autores evocuen l'*última paraula*, el final de la llengua, i en fer això llegeixen a l'inrevés l'asseveració bíblica de Joan 1:1, “Al principi ja existia el Verb, i el Verb era amb Déu i el Verb era Déu.” Si la Bíblia afirma que Déu va crear el món mitjançant els poders

màgics de la paraula, el que fan Shelley i Julió es desconstruir aquest poder fent que els seus últims homes escriguin memòries sobre la caiguda de les civilitzacions a què pertanyen i que ningú no llegirà. Un moment similar també s'expressa meravellosament a la pel·lícula *Blade Runner* de Ridley Scott, quan el replicant Roy, uns moments abans de morir, recorda: “Jo he vist coses que vosaltres humans no creuríeu. Naus d'atac cremant-se en el cinturó d'Orió [...]. Tots aquests moments es perdran, com llàgrimes en la pluja.”⁶

L'últim home de Mary Shelley, Lionel Verney, realment comença les seves memòries tot dedicant-les als morts:

*Als morts il·lustres
Ombres, aixequieu-vos i llegiu el vostre final!
Escolteu la història de
L'últim home?*

De manera que la novel·la de Shelley adopta un to misteriós i arcà en produir la mort de qui llegeix i de l'escriptor. És a dir, les paraules realment maten!

A la novel·la de Julió l'últim home és Joan Garriga, un ginecòleg que havia dedicat la seva vida als naixements però, per una estranya malaltia, ja no neixen criatures. Per tant, sense feina i en soledat, ara escriu les seves darreres paraules en una habitació atrotinada de l'Hotel Ritz de Barcelona. A la màquina d'escriure, però, li falta les lletres A, S i T, i les altres gairebé no es veuen. Les dues darreres pàgi-

nes de les seves memòries són plenes d'espais i silencis, la qual cosa fa perdre el sentit al text i des-construeix la seva autoritat sobre el seu propi text. És remarcable que la seva parella, Laura, l'abandona per problemes de comunicació: ja no es parlen ni es toquen. Qui havia estat un membre respectat de la societat, ara navega de feina en feina, i finalment s'aliena de la seva família, les seves amistats i la seva carrera. El seu cos també li falla (comença a anar coix, esdevé impotent) i, tot just abans que el llenguatge li falli també, es pregunta per què ningú no ha inventat mai una paraula per descriure "l'emoció apocalíptica".⁸ Shelley i Julió silencien els seus narradors després de les seves últimes paraules. Els pilars de la societat i l'Ordre Simbòlic han caigut i es troben en un espai en què paraules com "veritat, llei, ètica, fe, honor o estatus social" no volen dir res. Aquest espai és una terra de ningú (sense ningú)... i una zona atemporal (sense futur). Aquestes dues novel·les pertanyen a allò que irònicament s'ha anomenat "Lastmanism" (novel·les sobre l'últim ésser humà) en la narrativa utòpica. De fet, hi ha hagut moltes històries sobre l'últim supervivent de l'espècie humana, la majoria escrites per homes. Però una escriptora que narra una història sobre l'últim home sobre la terra està fent una declaració política de gènere i provoca una resposta de gènere. Quan la novel·la de Shelley va ser ressenyada per un crític la crítica va ser forteta: "Per què no l'última dona? [...] Ella hauria sabut representar millor la desesperació

de no tenir ningú a qui poder parlar."⁹ En alemany hi ha un proverbi que diu *Ein Mann: ein Wort. Eine Frau: ein Wörterbuch* (Un home: una paraula. Una dona: un diccionari). Crec que podríem trobar expressions equivalents en tots els idiomes.

Les similituds entre les dues novel·les no s'acaben aquí. En ambdues novel·les el final de la humanitat no està provocat per armes de guerra, sinó per una malaltia en forma de plaga o per una disfunció genètica que torna estèril la humanitat. Avui en dia, l'amenaça de la SIDA o la grip aviària podrien tenir les mateixes conseqüències devastadores. A la novel·la de Shelley, la plaga té gènere femení (*she/her*) i s'eleva des de les entranyes de la terra al cor de la civilització occidental Grècia, Roma i Constantinopla i destrueix totes les institucions patriarcales. A *Memòries d'un futur bàrbar*, l'estranya malaltia atura la reproducció: no neixen més criatures i, com a conseqüència d'això, les indústries, els bancs, les companyies d'assegurances, les escoles, tot el que ha estat construït i organitzat per les institucions, perd valor i el caos s'apodera de tot. L'última pàgina de *Memòries* acaba amb una data, 3 de març de 1974: el dia després que Franco executés Puig Antich i Heinz Chez amb el garrot.

Però cap de les dues novel·les no és totalment desesperada. Shelley i Julió mostren imatges de com podria ser o com podria haver estat un altre món. A la novel·la de Shelley, la plaga aconsegueix posar a tothom al mateix nivell, sense tenir en

compte el sexe, la religió, la classe social, la raça o l'estatus social. És cert que aquesta felicitat quasi utòpica dura poc, però assenyalava clarament els somnis utòpics de Shelley: Anglaterra és una república, la gent rica i pobra és al mateix nivell, la religió ha perdut la seva autoritat. Per què obeir cap regla si tots i totes morirem aviat? Igualment, la novel·la de Julió obre una finestra cap a la utopia:

No sé d'on sortí la idea, però el cas és que el nostre país va caure en mans (per no dir botons i palanques) d'una màquina electrònica de gran precisió, importada dels Estats Units que, informada dels mals que ens devoraven, actuava com una mena d'oracle del nostre temps. Acabada la "Revolució dels Supervivents" vàrem començar a dependre de la seva legislació centralitzada. La propaganda li atribuïa una honradesa insubornable, millors instints, que a la majoria dels homes i, certament, un sentit de la justícia molt superior. Un cop en marxa, però, es veié que no era tan infal·lible com deien els seus adeptes... De tant en tant es ficava de peus a la galleda i dictava lleis que no ens servien perquè pretenien frenar alguns vicis que, sortosament, no ens afectaven: reglaments en contra de la segregació racial, condemnes pels posseïdors de drogues, lleis per a desarticlar el Sindicat del Crim, etc. Llevat d'aquestes deficiències que li venien de fabricació i que, potser, només afluixant un cargol s'haurien pogut corregir, reunia altres avantatges que ningú no s'atrevia a negar: no era ressentida, desconeixia la vanitat, era econòmica (amb ella se suprimiren tots els ministeris, exceptuant algunes dependències dels de Governació), actuava amb

moderació, no es deixava emportar per l'orgull, emetia una autoritat suau, que no ofenia ni a l'oposició; era de pensament democràtic i, com deien els entesos, tradicional i gens perillós. Sobre aquest punt, cal dir que suscitava controvèrsies i s'ha de reconèixer que no era tan tradicional com indicaven els catàlegs i que les seves idees, fetes lleis, sorprengueren els mateixos experts responsables de la seva entronització.¹⁰

Les plagues, el desastre, l'apocalipsi... "Això és el que passarà en el futur a menys que tu (estimada lectora) actuïs ara per aturar-ho!" L'escriptora de distopies adopta la veu de Cassandra. D'altra banda, les utopies són escrites quan la societat present de l'escriptora es troba en un estat de transformació i l'autora hi veu oportunitats de canvi. Per exemple, en segles passats, la colonització i l'apropiació de terra a l'estranger va tenir com a conseqüència l'aparició d'una consciència utòpica que va aflorar en l'aparició de moltes societats utòpiques que es van establir a Amèrica i Austràlia. Però els canvis positius per als homes no van significar necessàriament canvis positius per a les dones. De fet, la majoria d'utopies escrites per homes deixaven les dones en el seu lloc (fos quin fos). Durant el Renaixement, sovint considerat l'edat d'or en la història de les utopies, milers de dones van ser executades arreu d'Europa per bruixeria i, al mateix temps, moltes universitats importants van denegar l'accés de les dones a l'educació superior. Joan Kelly resumeix aquesta situació així: "No va haver-hi Renaixement per a les dones, almenys

durant el Renaixement.”¹¹ Igualment, com hem vist, allò que una dona considera una societat perfecta pot ser una societat totalment distòpica per a les seves lectores. La sèrie d’utopies britàniques i americanes d’inspiració nietzschiana del segle XIX defensava una superrça de dones-guerreres, amb homes la meitat de grans que elles, i una enginyeria genètica estricta que eliminava les persones febles o malaltes, les impedides o senzillament velles. Aquelles dones no necessitaven del sexe per reproduir-se. Quedaven embarassades per partenogènesi, i fins i tot en una utopia les dones aconseguien desempallegar-se de la menstruació, que es considerava un llegat heretat de les brutals violacions en un passat prehistòric.¹²

Recordo les paraules de Flaubert, *Madame Bovary c’est moi!*, amb les quals s’identifica totalment amb la seva heroïna de ficció i em pregunto què passa quan el text és escrit per una dona i el protagonista és un home? Es tracta d’una estratagema de l’escriptora per tal que se senti la seva veu (igual com feien les escriptores que feien servir pseudònims masculins) o es tracta d’una estratègia política amb un toc irònic? Curiosament, la majoria d’utopies escrites per dones tenen una protagonista, és a dir, una dona, que explica a un visitant, és a dir, un home, com és de meravellosa, perfecta i justa la utopia. En canvi, si es tracta d’una distopia, en la majoria dels casos es tracta d’un narrador que explica una història catastrofista (*El cuento de la criada*, de Margaret Atwood és una excepció). La civilitza-

ció grega, evidentment, tenia les seves pròpies profetes de mal presagi: Tiresias, que era un home, es va convertir en dona, i va tornar a ser un home però amb pits; i... Cassandra. Tiresias podia “veure” en el futur, tot i que era cec. Cassandra podia preveure el futur però ningú no la creia... és a dir que el mal presagi sembla tenir una veu més femenina que masculina per a la població grega en el passat.

Imaginem la utopia! La cançó de John Lennon *Imagine* és una projecció de la seva utopia: cap cel, cap infern, cap país, cap mort o assassinat en nom de ningú, cap religió, cap guerra, cap enemic, una “germandat d’homes” [sic]. Estem molt lluny de tot això.

Els anys seixanta, i els anys posteriors, van veure la publicació de moltes utopies escrites per homes i dones, especialment les que es van publicar durant els setanta i els vuitanta, quan els primers moviments feministes, els moviments prodefensa dels drets de la gent negra, dels drets civils i els moviments pacifistes van veure noves possibilitats pel canvi: “noves maneres de veure, pensar i sentir, noves maneres de viure, estimar i treballar, noves maneres d’experimentar el cos, utilitzar el llenguatge i definir el poder”.¹³ Moltes d’aquestes utopies escrites per dones van ser al començament força limitades en les seves visions perquè havien estat escrites per dones blanques, heterosexuales i de classe mitjana, però aviat van ser qüestionades per obres d’altres pensadores utòpiques des d’altres

posicions. Les índies, les britàniques negres, les jueves franceses, les d'Alemanya de l'Est imaginaven societats diferents i exploraven estils de vida diferents: utopies lesbianes i heterosexuales, utopies on la gent canvia de sexe, des dels homes femella de Joana Russ, fins als éssers andrògins del món oníric de Marge Piercy. Actualment, la visió utòpica de Donna Haraway és habitada per *ciborgs* que transcendeixen totes les dicotomies i totes les definicions. “El Manifest Ciborg” (1985) de Donna Haraway proposa una identitat postmoderna que rebutgi totes les connexions amb les essències biològiques, però que és al mateix temps, capaç d'establir connexions entre la persona i la màquina, la natura i la cultura, l'home i la dona, i la mitologia i la història. És en els móns de la utopia i la ciència ficció on podem somniar i demanar allò que és impossible, però caldrà somniar amb els peus a terra i no amb el cap als núvols.

El 1879, una escriptora escocesa, Catherine Helen Spence, va enviar la seva novel·la utòpica a un concurs a Austràlia. Amb el títol *Handfasted* es basava en una tradició autèntica que existia a les terres altes d'Escòcia fa molts segles. Consistia en un contracte matrimonial per un any i un dia, basat en una cerimònia d'encaixada de mans en què s'agafava la mà de la parella fermament. Si al final del període la parella decidia que el matrimoni no havia reeixit tenien l'oportunitat de separar-se. La novel·la d'Spence va ser censurada pels jurats perquè van

considerar que anava contra la institució del matrimoni i de la família, i el llibre no va ser publicat fins al 1984 gairebé cent anys després. Avui en dia, algunes persones diuen que la família s'ha acabat perquè hi ha el mateix nombre de divorcis que de matrimonis; certament, la família nuclear està vivint els seus darrers dies, però el concepte de família s'està desenvolupant al llarg de nous camins alternatius: tots ells ja descrits per la narrativa utòpica fa molt de temps. Les persones especialitzades en l'arquitectura i l'urbanisme haurien de prendre'n bona nota. De fet ja ho fan, però no amb la suficient rapidesa. Hi ha moltes persones soles que intenten llogar un pis en el centre de Barcelona, com famílies i parelles. Això vol dir que caldran pisos més petits i més àrees comunitàries. Sé que s'està treballant de valent en aquesta àrea, però certament no a gran escala.

Les dones, la llar i la ciutat

Les relacions de les dones amb la llar tenen una llarga tradició i no entraré ara en el tema, però voldria referir-me a un assaig molt important i influent publicat per John Ruskin el 1864 amb el títol *Of Queen's Gardens*. Aquest assaig va ser traduït al català i publicat amb el títol *Els lliris del jardí de la reina* a la Biblioteca Popular de l'Avenç.¹⁴ En aquest assaig, Ruskin no sols identifica la dona amb la llar, sinó que estableix que la dona és la llar pel fet que protegeix, nodreix i té cura d'altri. De fet, *llar* esdevé sinònim de *matriu*:

En això s reconeix la veritable llar: en que es el lloc de la pau, el recer on s'es a l'abric, no sols de tot mal sinó també de tot esglai, dubte i divisió. Que no sia això, i ja no serà llar [...]. I allí on se troba una veritable esposa, la llar és al seu voltant.¹⁵

No obstant això, la visió romàntica de la dona que cuida i nodreix canvia ràpidament quan Ruskin parla de la guerra i la violència:

No hi ha cap guerra en el món, ni cap injustícia, de la que vosaltres, oh dònnes, no n siau responsables; no perquè l'hagueu provocada vosaltres, sinó perquè no l'haveu volguda impedir. Els homes, per llur natura, són inclinats a la lluita: lluitaran per qualsevol causa, o per cap causa. A vosaltres pertoca l'escullir-los la causa, i el descompartir-los quan no n'hi hagi cap.¹⁶

Les distincions de gènere de Ruskin no són acceptables avui en dia. Malgrat això, la qüestió del cos de la dona com a *llar* té ressonàncies en els somnis utòpics de dones negres i de color, que veuen el color de la seva pell (*blackness as home*) com la llar: un altre lloc de somni, que les connecta a la seva herència mitjançant les seves mares, però no necessàriament a un espai geogràfic. La majoria d'utopies que descriuen ciutats perfectes i magnífiques han estat escrites per blanques. Encara que les de color tendeixen a presentar les ciutats com quelcom aliè, hostil i distòpic, un article molt interessant de Daphne Spain, "Black Women as City Builders",

explica com les dones afronord-americanes al llarg dels anys han "salvat la ciutat" mitjançant una xarxa de centres d'assistència, de banys públics, escoles i pensions per a les persones immigrants negres. Daphne Spain il·lustra com l'impuls utòpic dels constructors i de les constructores es complementa com si estiguessin teixint un tapís:

Mentre els homes construeixen la verticalitat de la ciutat (els blocs d'oficines, les fàbriques, i els monuments que formen el *skyline*), les dones construeixen l'horitzontalitat (els llocs ordinaris que mantenen el teixit urbà unit). Ambdós, volums i trama, són necessàries per aconseguir un dibuix satisfactori.¹⁷

El dret a tenir "una habitació pròpia" que demanava Virginia Woolf per a les escriptores, va ser acompanyat per una altra reivindicació feminista igualment important: el dret de la dona sobre el seu propi cos. Com més democràtic és un govern, més drets té la dona sobre el seu cos. Des del punt de vista legislatiu, les lleis internacionals en temps de guerra (si existeixen) no passen de ser un grapat de bones intencions sobre el paper. És fàcil definir la distopia com la idea d'"aquí i ara": les violacions institucionalitzades en temps de guerra, la violència domèstica, etc.

Fa dos anys, l'escriptora austríaca Elfriede Jelinek va guanyar el premi Nobel de Literatura. Descrita pels mitjans de comunicació com la *Cassan-*

dra austríaca, la narrativa de Jelinek és molt torbadora. Les seves novel·les, *The Piano Teacher* (1983) i *Lust* (1989), presenten visions de llars alienes i hostils, llars que amaguen sadisme i masoquisme, manipulació i violència. Jelinek és una opositora ferotge del polític ultradretà Jörg Haider i el seu Partit de la Llibertat [sic], però la seva política opositora travessa tota mena de fronteres, més enllà de la política nacional. En un article escrit després de la concessió del premi Nobel, Claus Peymann diu del treball de Jelinek que està ple d'advertències distòpiques sobre “el terror, la mort i la destrucció que amenacen els nostre món. Ningú no se la creu”, afegeix Peymann, “i això la porta al dolor i la desesperació...”.

Jelinek va declinar estar present en la cerimònia dels Nobel, però en la seva conferència Nobel, publicada en línia (7 de desembre de 2004), reprèn el tema de la violència i el relaciona amb la seva relació d'amor/odi envers el llenguatge. És remarkable com se sent alienada del llenguatge, com el llenguatge viola el seu ésser, però, al mateix temps, com necessita el llenguatge per crear el seu propi espai i contraatacar.

Aquest gos que és el llenguatge, que se suposa que m'ha de protegir, per això el tinc al cap i, a la fi, m'està mossegant els turmells. El meu protector em vol mossegar. L'únic que em protegeix de ser descrita, el llenguatge, que existeix per descriure una altra cosa que no

sóc per això necessito tant de paper el meu únic protector s'ha tornat en contra meva.

Jelinek no se sent “a casa” amb el seu llenguatge. I escriu per contrarestar aquest sentiment aliè. Moltes utopies feministes adopten aquesta posició de les dones amb el llenguatge, denunciat per sexista, o perquè narra les dones com a manca i les defineix com a absència. Hélène Cixous apel·la les dones perquè s'inscriguin dins del llenguatge, dins de la història, com una manera de subvertir l'ordre simbòlic. Luce Irigaray defensa el “parler femmes / par les femmes” com a llenguatge femení que existiria paral·lament al llenguatge “masculí”. Eulàlia Lledó il·lustra les complexitats del llenguatge quan manté que aquest no és essencialment sexista, racista o clasista. El llenguatge és un mitjà de comunicació:

[...] no tan sols el sexisme està en la ment de qui hi incorre i no en la llengua, sinó que també d'androcentrisme n'és absolutament lliure. Perquè som les persones les qui limitem i esbiaixem la llengua i no a la inversa.¹⁸

A més a més, Eulàlia Lledó diu que tenim una relació afectiva amb la nostra llengua. Sabem que un amor a les paraules produeix la poesia. L'amor sense paraules ha de ser substituït per un silenci que parla poesia. Nosaltres –totes– necessitem el llenguatge per comunicar les nostres idees, els nostres somnis i els nostres temors. Necessitem comunicar-nos entre

nosaltres, però també necessitem entrar en diàleg amb el nostre entorn, el nostre medi ambient, i molt especialment, amb les llars i les ciutats on vivim. No estic proposant una mena d'“unitat” romàntica i transcendental amb la ciutat, sinó una dialèctica més realista entre la ciutadana i la ciutat. Com que la ciutat està densament poblada i la seva diversitat cultural és complicada, l'anonimat que proporciona és alliberador per qui vol construir comunitats o “barris” alternatius als estils de vida tradicionals i conservadors. La identitat de la ciutat és molt similar a la identitat personal pel fet que conté narratives de somnis i desigs, esperances i pors, i una memòria històrica. La ciutat té un control i un ordre visibles en la seva superfície, que es mostra mitjançant les seves polítiques, les institucions legals, el control dels mitjans de comunicació, etc. Però té també un món invisible de subcultures, de desaigues i clavegueres, de túnels i subterranis. La planificació urbana en les utopies hauria de treballar cap el reconeixement de les pors de les ciutadanes: la por al desconegut, la por a l'altri, la por als perills amagats de la ciutat, i... la por a la violència dintre de llar. Com es pot transformar la ciutat distòpica en la ciutat utòpica? Com arribar des d'aquí fins allà?

Diguem que la ciutadana és un producte, no sols psíquic, social i sexual produït pel món exterior, sinó que desafia i qüestiona aquest món exterior en un esforç constant per negociar significats com ara: “Qui sóc jo? D'on sóc? A on pertanyo?”. Diguem que

aquest món exterior és una ciutat, i que ambdós, la ciutadana i la ciutat, creen una dialèctica que consisteix a llegir les narratives l'una de l'altre, escoltant i parlant, explicant històries i despertant consciències. En aquest moment serà quan la política urbanística podrà posar els somnis utòpics en pràctica, i la ciutat podrà ser construïda –i podrà construir– per les seves ciutadanes segons les línies del disegut utòpic. Totes nosaltres portem la ciutat (la nostra ciutat, el nostre poble) dintre nostre i aquesta té qualitats emocionals que la poden transformar en un lloc d'educació o de dolor i alienació. La ciutat pot rebutjar, honorar o marginar, però la solució utòpica consisteix a fer front al dolor i a comprendre'l escoltant les narratives de la ciutat i explicant-li les nostres pròpies narratives. Això és el que Lucía Etxebarria diu sobre la ciutat i la ciutadana en la seva novel·la *Beatriz y los cueros celestes*:

No intentes enterrar el dolor: se extenderá a través de la tierra, bajo tus pies; se filtrará en el agua que hayas de beber y te envenenará la sangre. Las heridas se cierran, pero siempre quedan cicatrices más o menos visibles que volverán a molestar cuando cambie el tiempo, recordándote en la piel su existencia, y con ella el golpe que las originó. Y el recuerdo del golpe afectará a decisiones futuras, creará miedos inútiles y tristezas arrastradas, y tú crecerás como una criatura apagada y cobarde. ¿Para qué intentar huir y dejar atrás la ciudad donde caíste? ¿Por la vana esperanza de que en otro lugar, en un clima más benigno, ya no te dolerán las cicatrices y

beberás un agua más limpia? A tu alrededor se alzarán las mismas ruinas de tu vida, porque allá donde vayas llevarás a la ciudad contigo. No hay tierra nueva ni mar nuevo, la vida que has malogrado malograda queda en cualquier parte del mundo. Tengo veintidós años, y hablo por boca de otros.¹⁹

No hi ha una nova terra o un nou mar, no té sentit cercar una terra utòpica en un altre lloc. Si les ruïnes de la teva vida són un reflex de la ciutat de la qual t'escapes, les ruïnes tornaran a aparèixer al teu voltant, tot creant un desert. Aquest fragment d'Exebarria descriu una persona (tan jove!), una portaveu, que ha perdut la capacitat de somniar. L'impuls utòpic és necessari per crear el canvi, no sols dins de cadascuna de nosaltres, sinó també en les ciutats que projectem, les llars que construïm i les societats que dissenyem. És a dir, el dret a somniar, el que podria ser possible, però amb els ulls oberts i les ments alerta.

Tornant al títol, quasi sempre volem el que no tenim i n'hi ha un bon tros des de qualsevol perspectiva. Però els somnis i el desig tenen els seus orígens en un descontentament que entreveu la utopia, un neguit que ens motiva pel canvi, sigui positiu o negatiu.²⁰

Elizabeth Russell
Universitat Rovira i Virgili

- ¹ Bernadette Valley. (1996) *What Women Want*. London: Virago Press.
- ² Margaret Atwood. (1985) *El cuento de la criada*. Barcelona: Seix Barral, 1987. Trad. Elsa Mateo Blanco, p. 196. Cita traduïda de l'edició castellana.
- ³ Walter Benjamín. (1935) *Charles Baudelaire: a lyric poet in the era of high capitalism*. Per a la cita, vegeu Steve Pile (2005). *Real Cities*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, p. 25.
- ⁴ Catherine Belsey. (1994) *Desire. Love Stories in Western Culture*. Oxford: Blackwell, p. 208.
- ⁵ Fina Birulés Bertrán. (2004) *Dia Internacional de les Dones 2004*. Barcelona: Institut Català de la Dona [Quaderns de l'Institut / 1], p.30.
- ⁶ *Bladerunner*. <http://www.omericeworks.com>.
- ⁷ Mary Shelley. (1965) *The Last Man*. Lincoln: University of Nebraska Press, p. 339.
- ⁸ Montserrat Julió. (1975) *Memòries d'un futur bàrbar*. Barcelona: Edicions 62, p. 17. Vegeu també l'excel·lent article de Geraldine Cleary Nichol: "Species and Speculation in Montserrat Julió's *Memòries d'un futur bàrbar*". *Revista de Estudios Hispánicos*, 33. (1999), p. 337-350.
- ⁹ Citada a *The Literary Gazette and Journal of Belles Lettres*. Vegeu Morton D. Paley, *The Last Man: Apocalypse Without Millenium* a Audrey Fisch et al (eds), (1993) *The Other Mary Shelley*, Oxford: Oxford University Press, p. 108.
- ¹⁰ Montserrat Julió. (1975) *Memòries d'un futur bàrbar*. Barcelona: Edicions 62, p. 120-121.
- ¹¹ Citada a Angelika Bammer. (1991) *Partial Visions. Feminism and Utopianism in the 1970s*. New York and London: Routledge, p. 22.
- ¹² Vegeu Elizabeth Wolstenholme, *Woman Free*. Referència en

Nan Bowman Albinski (1988). *Women's Utopias in British and American Fiction*. London and New York: Routledge, p. 26.

¹³ Citada a Angelika Bammer. (1991) *Partial Visions. Feminism and Utopianism in the 1970s*. New York and London: Routledge, p. 1-2.

¹⁴ Vull donar les gràcies a la meva amiga, Isabel Segura, pel regal de la còpia original de l'obra de Ruskin, versió catalana.

¹⁵ John Ruskin. (1905) *Els lliris del jardí de la reina*. Trad. Manuel de Montoliu. Barcelona: Biblioteca Popular de l'Avenc, 45, p. 50.

¹⁶ John Ruskin. (1905) *Els lliris del jardí de la reina*. Trad. Manuel de Montoliu Barcelona: Biblioteca Popular de l'Avenc, 45, p. 81.

¹⁷ See Mary Ann Beavis. "Women and the City of Tomorrow" a Somer Brodrib (1999) *Reclaiming the Future. Women's Strategies for the 21st Century*, Charlottetown, Canada: Gynergy Books, p. 39.

¹⁸ Eulàlia Lledó. (2005) *De llengua, diferència i context*. Barcelona: Institut Català de la Dona [Quaderns de l'Institut / 3], p. 89. Dono aquí les gràcies a Eulàlia per la seva solidaritat i ajuda en la correcció d'aquest article.

¹⁹ Lucía Etxebarria. (2002) *Beatriz y los cuerpos celestes*. Barcelona: Destino, p. 19.

²⁰ Vegeu: Catherine Belsey. (1994) *Desire. Love Stories in Western Culture*.